

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO (ed.)

**EL CONVENT I L'ESGLÉSIA
DE SANTA CATERINA DE BARCELONA
UN PATRIMONI ENDERROCAT**

**III JORNADES DE LES BASÍLIQUES
HISTÒRIQUES DE BARCELONA**

**ATENEU UNIVERSITARI
SANT PACIÀ**

studia historica tarraconensia 9

EL CONVENT I L'ESGLÉSIA
DE SANTA CATERINA DE BARCELONA.
UN PATRIMONI ENDERROCAT

III JORNADES DE LES BASÍLIQUES HISTÒRIQUES
DE BARCELONA
(15 I 16 DE NOVEMBRE DE 2018)

STUDIA HISTORICA TARRACONENSIA

9

EL CONVENT I L'ESGLÉSIA
DE SANTA CATERINA
DE BARCELONA.
UN PATRIMONI ENDERROCAT

III JORNADES DE LES BASÍLIQUES HISTÒRIQUES
DE BARCELONA

(15 I 16 DE NOVEMBRE DE 2018)

JULIA BELTRÁN DE HEREDIA BERCERO (ed.)

ATENEU UNIVERSITARI SANT PACIÀ
FACULTAT ANTONI GAUDÍ D'HISTÒRIA,
ARQUEOLOGIA I ARTS CRISTIANES
FACULTAT DE TEOLOGIA DE CATALUNYA
2020

Fotografia de la coberta: Vista aèria de l'excavació de l'església
del Convent de Santa Caterina de Barcelona.
Fotografia: J. Huertas

Barcelona, Febrer 2020

© Facultat Antoni Gaudí d'Història, Arqueologia i Arts Cristianes (AUSP)
© Facultat de Teologia de Catalunya (AÜSP)
© Dels autors

ISBN: 978-84-120636-7-7
Dipòsit legal: B 7670-2020

Maquetació i impressió: Parangona Realització Editorial, sl

Durant l'elaboració d'aquesta publicació ens va deixar per sempre el Dr. Jordi Casanovas i Miró, conservador del Museu Nacional d'Art de Catalunya, reconegut hebraïsta i epigrafista (1953-2020). En la III Jornada de Basíliques Històriques de Barcelona, *El convent i l'església de Santa Caterina. Un patrimoni enderrocat*, Jordi Casanovas va pronunciar la ponència «La dispersió dels materials del Convent de Santa Caterina en el context de la Desamortització» publicada en aquest volum. Volem retre-li des d'aquí el nostre homenatge i fer memòria del seu mestratge fecund.

ÍNDIX GENERAL

PRESENTACIÓ	11
EL CONVENT DE SANTA CATERINA A PARTIR DE LES FONTS	
ARQUEOLÒGIQUES (SEGLES X-XIV) <i>Jordi Aguelo / Josefa Huertas</i>	15
1. Introducció	15
2. El coneixement de Santa Caterina abans de l'excavació arqueològica	15
3. El primer temple, la urbanització medieval i l'arribada dels dominics	19
3.1. <i>El primer temple</i>	19
3.2. <i>La urbanització medieval</i>	23
3.3. <i>El primer convent dominic</i>	23
4. El projecte original (1243-1275 – principis segle XIV)	24
5. La reforma del projecte (mitjans XIV-XV – principis XVI)	30
6. Consideracions finals	33
L'ARQUITECTURA DE L'ORDE DE PREDICADORS	
A LA PROVÍNCIA D'ARAGÓ <i>Veronica Martínez</i>	35
1. La Província Dominica d'Aragó: marc geogràfic i cronològic	35
2. De domibus concedendis et construendis	36
3. L'arquitectura dels convents de la Província d'Aragó	40
3.1. <i>De la fundació dels convents fins 1235-1240</i>	40
3.2. <i>Primeres construccions de l'Orde de Predicadors a la Província d'Aragó. Anys 1235-1240 – 1300</i>	44
3.3. <i>Al voltant de 1300</i>	51
4. Conclusió	58

EL CONVENT DE SANTA CATERINA DE BARCELONA I RAMON DE PENYAFORT: BALANÇ SOBRE LA TRANSMISSIÓ D'ALGUNS DOCUMENTS INQUISITORIALS PERDUTS <i>Sergi Grau Torras</i>		61
1. Presentació		61
2. L'arribada dels predicadors a Barcelona.....		62
3. La transmissió dels documents del convent de Santa Caterina de Barcelona.....		70
 LA DISPERSIÓ DELS MATERIALS DEL CONVENT DE SANTA CATERINA EN EL CONTEXT DE LA DESAMORTITZACIÓ <i>Jordi Casanovas Miró</i>		79
 PERE MORAGUES I ELS ENTERRAMENTS PRIVILEGIATS DEL CONVENT DE SANTA CATERINA. MEMÒRIA D'UN ART FUNERARI PERDUT <i>M. Rosa Terés</i>		95
1. Les fonts textuais		96
2. Els encàrrecs funeraris lligats a Pere Moragues i Bernat Roca		98
3. El sepulcre de Fr. Nicolau Rossell, cardenal d'Aragó († 1362)		99
5. Un misteri sense resoldre: el sepulcre de Blanca, abadessa de Sixena		110
6. Sepulcre de Sibil·la de Pallars.....		112
7. El sepulcre de Margarida de Cardona, senyora de Torà.....		116
8. Consideracions finals.....		117
Document 1		118
Document 2		120
Document 3		121
 PERE BLAY I LA REIAL CAPELLA RAIMUNDIANA DEL CONVENT DE SANTA CATERINA (1602-1837) <i>Ramon Dilla Martí</i>		123

LA CRIPTA FUNERÀRIA DEL SEGLE XVIII DEL CONVENT DE SANTA	
CATERINA <i>Jordi Aguelo / Josefa Huertas</i>	145
1. Introducció	145
2. El context funerari al convent al segle XVIII	145
3. La cripta	147
3.2. <i>La Verge</i>	148
3.2. <i>L'ús de la cripta i els seus enterraments</i>	149
4. Criptes funeràries d'època moderna a la Península Ibèrica.....	149
4.1. <i>Criptes en catedrals</i>	150
4.2. <i>Criptes en convents</i>	152
4.3. <i>Criptes en esglésies parroquials i ermites</i>	156
4.4. <i>Criptes en espais de culte d'hospitals</i> <i>i capelles de cases particulars</i>	159
5. Observacions finals.....	162
 LA BIBLIOTECA DEL CONVENT DE SANTA CATERINA VERGE I MÀRTIR	
DE BARCELONA SOTA EL MECENATGE DE FRA TOMÀS RIPOLL:	
1699-1747 <i>Marina Ruiz Fargas</i>	165
Introducció	165
1. Destrucció i reconstrucció, mecenatge	167
2. Biblioteconomia i obertura al públic	174
3. Supervivència	182
 UNA DECLARACIÓ ACERCA DE UN LLIBRE DE SANT RAMON	
DE PENYAFORT, ACTA NOTARIAL DE UNA SUMMA RAIMUNDINA	
AUTÓGRAFA QUE NUNCA FUE TAL (Ms. 746. CRAI BIBLIOTECA	
DE RESERVA. UNIVERSITAT DE BARCELONA) <i>J. Antoni Iglesias-Fonseca</i> ...	
1. El ms. 746 de la Biblioteca Universitaria de Barcelona.	187
2. La <i>Summa Raimundina</i> (ms. 746 de la B.U.B): un còdice del convento de Santa Caterina de Barcelona.....	190
3. El instrumento notarial: una <i>Declaració</i> <i>acerca de un llibre de sant Ramon de Penyafort</i>	191

4. Las primeras noticias de la <i>Declaració a cerca de un llibre...</i> : los testimonios de C. Barraquer i J. Rius	195
5. Otros autores que dan noticia del (supuesto) código autógrafo y del acta notarial acreditativa: F. Miquel Rosell y J. Torra Miró.....	198
6. ¿Es realmente un código autógrafo de Penyafort?.....	199
7. A modo de epílogo.....	202
IL·LUSTRACIONS	211

EL CONVENT DE SANTA CATERINA A PARTIR DE LES FONTS ARQUEOLÒGIQUES (SEGLES X-XIV)

JORDI AGUELO / JOSEFA HUERTAS

1. INTRODUCCIÓ

En el present article presentarem les aportacions de l'arqueologia en un conjunt conventual, l'evolució del qual, durant molt de temps, no es pogué estudiar físicament pel fet d'haver quedat ocult en el subsòl del Mercat de Santa Caterina. Poques vegades es pot realitzar una intervenció arqueològica de les característiques que presentem i menys encara estudiar una de les peces cabdals de la introducció del gòtic a les nostres terres. En aquest cas, l'arqueologia ha permès contrastar les dades documentals amb les restes físiques i veure on eren coincidents i on diferien. L'article comença amb el coneixement previ, sempre a grans trets, de l'excavació arqueològica, i continua amb una descripció de l'evolució del conjunt des de l'arribada de la comunitat al solar fins assolir l'aspecte que al segle XIX es va considerar del primer moment de construcció.

2. EL CONEIXEMENT DE SANTA CATERINA ABANS DE L'EXCAVACIÓ ARQUEOLÒGICA

El convent de Santa Caterina, fins a finals del segle XX, era conegut per la documentació escrita conservada procedent del convent dominic, especialment a l'arxiu de la província dominica de l'Aragó i a la Universitat de Barcelona; per les descripcions de diferents viatgers i estudiosos d'època moderna; per alguna documentació gràfica conservada a diferents arxius, la qual il·lus-

trava diferents parts del convent; per les planimetries¹ que s'aixecaren dels edificis principals, just abans de l'enderrocament del convent; o per les descripcions orals fetes pels darrers habitants del convent, realitzades anys després del seu enderrocament i recollides per Cayetano Barraquer.²

L'any 1999³ el solar del mercat de Santa Caterina fou obert en extensió per tal d'identificar, recuperar i documentar totes les dades referides a l'ocupació d'aquest espai al llarg del temps. És en aquest solar on havien estat, segons el coneixement que es tenia, les principals edificacions conventuals, tal com quedava reflectit en un plànol publicat per Barraquer on situava aquestes edificacions dins la xarxa urbana de la Barcelona de principis del segle xx.

Del solar, abans de l'excavació, poc en sabíem, només unes poques notícies que indicaven l'existència d'una capella i unes cases, les quals rebrien els dominics en traslladar-se del seu primer emplaçament a la ciutat de Barcelona, al call, on foren entre 1219, any de la seva arribada a la ciutat, i el 1223, any del seu trasllat en el solar objecte d'aquest estudi.

En relació amb les cases que el 1223 reberen els frares de l'Ordre de Predicadors, poques o cap dada en teníem. De fet, en el millor dels casos, es pensava que les cases existents a la zona devien ser unes dependències annexes a la capella esmentada. La historiografia, fins el moment de l'excavació, no es plantejà l'existència d'un projecte d'urbanització de la zona anterior a l'arribada de l'Orde de Predicadors. Aquesta visió historiogràfica, no obstant això, topava amb l'apèndix documental inclòs a la tesina de Rosa Maria Andrés Blanch.⁴ Aquesta autora transcrigué la documentació conservada a València, a l'arxiu de l'ordre de Predicadors, corresponent a la província dominica de l'Aragó, documentació procedent del convent de Santa Caterina. La primera cosa que crida l'atenció d'aquesta documentació és la cronologia dels documents, molts d'ells anteriors a l'arribada dels dominics, tant en aquest solar com a la ciutat de Barcelona, i fins i tot anteriors a la fundació

---

1. A. CASADEMUNT, *Santa Catalina. Recopilación y ampliación de los borradores de la iglesia y claustro del derruido convento de Padres Dominicos de Barcelona*, Barcelona 1886.

2. C. BARRAQUER, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*. Volum II, Barcelona 1906; ÍDEM, *Las casas de religiosos en Cataluña durante la primera mitad del siglo XIX*, Barcelona 1915-1917.

3. Intervenció portada a terme entre 1999 i 2004, amb autorització de la Direcció General de Patrimoni del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, projecte del Servei d'Arqueologia del Museu d'Història de la Ciutat, amb finançament de l'Institut de Mercats i Foment de Ciutat Vella. Empresa Còdex SCCL. Direcció tècnica: Josefa Huertas i Jordi Aguelo.

4. R. M. ANDRÉS BLANCH, *El convent de Santa Caterina. Sigle XIII*, tesi de llicenciatura inèdita, Barcelona 1987.

de l'orde en 1216; de fet el document més antic data de l'any 1179. Aquests documents permeten conèixer l'existència de diferents alous i com els diferents senyors aloers havien començat a urbanitzar-los fent carrers i establint-hi diferents famílies, motiu pel qual els dominics, en els primers anys d'establir-se a la zona, compraren diferents alous i adquiriren també les tinences i les sotstinences per alliberar l'espai i poder edificar el seu gran convent, el qual difícilment haguessin pogut dur a terme si abans no haguessin realitzat aquestes adquisicions.

L'arribada dels dominics comportà l'ocupació de la capella i les cases que reberen, i és obvi que degué comportar noves construccions arquitectòniques per tal d'adaptar-se a les necessitats de la comunitat que a partir del 1223 hi hagué de viure. Malauradament, la documentació escrita no és gens generosa en el moment de parlar d'aquestes primeres edificacions, i fins el moment de l'excavació no en vam saber pràcticament res.

El convent de Santa Caterina, en el moment d'iniciar l'excavació arqueològica en extensió l'any 1999, és considerat per diversos estudiosos el primer edifici que representa la introducció del model d'església gòtica a Catalunya, caracteritzada per l'edifici de nau única amb capelles entre contraforts, cobertes amb voltes de creueria i absis poligonal. Aquesta és la imatge que la historiografia clàssica havia elaborat, a partir de les representacions gràfiques i descripcions conservades sobre el convent, abans del seu enderrocament i, efectivament, obviant l'afegit d'una línia de capelles del segle XVII, aquesta és l'església que arriba al segle XIX, i és documentada abans del seu enderrocament en 1837. Aquesta imatge del segle XIX, donant per suposat que aquesta és l'església original, i la datació que aportava la documentació escrita sobre algunes fases constructives de l'església, són les que portaren a creure que aquesta església era la introductora del gòtic meridional a Catalunya.

Aquesta percepció de la historiografia, malgrat ésser majoritària abans de l'inici de la intervenció arqueològica, fou qüestionada poc abans de l'inici de l'excavació per part d'algun historiador en fer una relectura de les fonts escrites. Aquest fou el cas d'Ernest Ortoll⁵ que feia observar que en les deixes testamentàries es llegia com es finançava una arcada, quan suposadament segons la historiografia s'estava construint una creueria que comporta construir-ne necessàriament diverses a cada tram. Observacions d'aquest tipus són les que van fer que aquest autor plantegés la possible existència d'una

---

5. E. ORTOLL, «Algunas consideraciones sobre la Iglesia de Santa Caterina de Barcelona», *Locus Amoenus* 2 (1996) 47-63.

església construïda al segle XIII, a la que farien referència aquests documents i, anterior a la que arriba al segle XIX, una església que no degué tenir coberta de creueria, sinó un sostre de fusta a doble vessant suportat per arcs de diafragma.

El plantejament d'Ortoll permet entendre el perquè la documentació parlava de finançar una arcada en concret i, a més, permet entendre perquè a la reunió de 1261 no s'esbronca el convent de Santa Caterina per raó de la coberta de l'església, com sí que es fa per les dimensions del dormitori. Cal recordar, com ja fa molts anys estudià Georges Meerseman,⁶ que l'Orde de Predicadors es regia per unes constitucions que legislaven com havien de ser les seves edificacions i que aquesta legislació, com posa de manifest la reunió de l'orde de predicadors realitzada precisament a Barcelona, al convent de Santa Caterina, en 1261, era vigent i s'aplicava i es feia aplicar. En aquesta reunió són amonestats els convents de Colònia i Barcelona. El de Colònia perquè havia excedit l'alçada del cor permesa per les constitucions de 1228, el qual s'ordena que s'enderroqui fins l'alçada prevista per les Constitucions. En el cas de Barcelona, el problema són les dimensions del dormitori. En aquest cas, no es fa enderrocar però sí s'indica que no s'excedeixi d'aquesta alçada. Cap menció a la coberta de l'església que, en el cas que hagués estat de creueria, hagués estat també motiu d'amonestació, ja que les constitucions de 1228 no permetien la creueria a la nau d'una església, com a molt podia ser tolerada als absis i a alguna petita capella. Aquesta legislació de 1228, clarament vigent en 1261, i que ho continua sent fins l'any 1300, tot i que a mesura que ens anem acostant a aquest darrer any la seva aplicació s'anava relaxant progressivament, fa que sigui difícil de creure que l'església que arribà i fou enderrocada a la primera meitat del segle XIX fou la construïda a partir dels anys quaranta del segle XIII, i finalitzada amb la col·locació de la rosassa a inicis de la dècada dels setanta. Una rosassa que sabem com era gràcies a la documentació realitzada en 1837, essent d'iguals característiques que d'altres com la del monestir de Sant Cugat del Vallès, la qual fou realitzada en 1333, és a dir 60 anys després de quan suposadament s'havia construït la de Santa Caterina.

Segons la historiografia clàssica, la qual acceptava que l'església que arriba al segle XIX és la construïda al segle XIII, amb l'afegit al segle XVII de les capelles que es troben a tocar del carrer Colomines, el claustre que es troba

---

6. G. G. MEERSEMAN, «L'architecture dominicaine au XIIIe siècle. Législation et pratique», *Archivum Fratrum Praedicatorum* 16 (1946) 136-190.

al costat nord-occidental serà construït als segles XIV-XV, sense descartar que es finalitzés a inicis del segle XVI. Posteriorment, i al seu costat, s'edificà al segle XVI un altre claustre, del qual es construïren només dues galeries.

Un tercer claustre medieval, amb finalitat funerària, havia estat als peus de l'església, del qual hi ha alguna imatge tardana de la galeria que era a tocar del temple però quan aquesta semblava un pòrtic en un extrem d'un pati als peus del temple. Les arcades dibuixades en alguna de les imatges responen a diferents estils, cosa que fa pensar en que degué ser objecte de diferents reformes.

Finalment, cal indicar l'enderrocament de part del convent durant el trienni liberal (1820-1823) i la reedificació d'alguns espais enderrocats.

3. EL PRIMER TEMPLE, LA URBANITZACIÓ MEDIEVAL I L'ARRIBADA DELS DOMINICS⁷

3.1. *El primer temple*

El primer temple medieval documentat correspon a la capella (Figura 1.1) que els dominics van rebre en arribar en aquest solar l'any 1223. És evident, per tant, que la construcció és anterior a aquest any, però no tenim cap església documentada a Barcelona que sigui advocada a Santa Caterina d'Alexandria, anterior a aquesta data.

---

7. Per a l'evolució del convent des d'aquest primer temple, vegeu: J. AGUELO – J. HUERTAS – F. PUIG, «El convent de Santa Caterina de Barcelona», en AAVV, *L'art gòtic a Catalunya*, Barcelona: Enciclopèdia Catalana (2002) I, 211-218; ÍDEM, «El convent de Santa Caterina de Barcelona. L'aportació de l'arqueologia», *II Congrés d'Arqueologia Medieval i Moderna a Catalunya (Sant Cugat del Vallès, 2002)*, Barcelona: Associació Catalana per a la Recerca en Arqueologia Medieval I (2003) 78-86; ÍDEM, «El convent de Santa Caterina de Barcelona», *Tribuna d'arqueologia 2001-2002* (2005), 207-222; ÍDEM, «Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució», *Quaderns d'Arqueologia i Història de la Ciutat de Barcelona (QUARHIS)* 1 (2005), 11-44. També: J. AGUELO – J. HUERTAS, «Del convent al mercat de Santa Caterina, 1823-1848. Arqueologia i documentació», R. GRAU (coord.), *La ciutat i les revolucions, 1808-1868. I, Les lluites del liberalisme / Barcelona Quaderns d'Història* 10, Barcelona: Ajuntament de Barcelona (2004) 113-120; ÍDEM, «Les reformes del convent de Santa Caterina de Barcelona als segles XVI-XVII. Els resultats de la recerca arqueològica», *Pedralbes. Revista d'Història Moderna* 23- II (2004), 749-762; ÍDEM, *Memòria de la intervenció arqueològica al solar del Mercat de Santa Caterina. Barcelona-Ciutat Vella. Barcelonès*, 62 volums, Generalitat de Catalunya, 2006 (inèdita).

De la capella no en teníem cap descripció física, ni tampoc cap referència cronològica més enllà que devia existir en 1223, ja que la reben els dominics quan arriben al solar, però no és clara quina era la seva advocació. Alguns autors, han indicat que ja era advocada a Santa Caterina d'Alexandria,⁸ però altres defensen que aquesta advocació no es donà fins l'arribada dels dominics.⁹ De fet, avui dia no es coneix cap document que faci referència a una església barcelonina advocada a Santa Caterina d'Alexandria abans de l'arribada dels dominics en aquest solar. En canvi, en aquesta zona els documents escrits sí parlen d'una església dedicada al Salvador, de difícil identificació si no és la que reben els dominics.

La notícia d'una església dedicada a sant Salvador i localitzada a les proximitats de Sant Cugat del Rec o del Camí, es troba documentada l'any 1081, notícia ja recollida per Carreras Candi¹⁰ i per Duran i Sanpere.¹¹ Posteriorment, a principis del segle XII, el lloc on es troba aquesta església hauria estat afectat per l'atac dels almoràvits, segons es desprèn d'un document recollit al Cartulari de Sant Cugat del Vallès i datat al 1116. En aquest document, es situa un lloc anomenat Salvador, prop de l'església de Sant Cugat del Camí, quedant aquest lloc al nord de la via,¹² situació que coincideix perfectament amb l'àrea ocupada posteriorment pels predicadors. Aquest indret, s'ha identificat amb el mateix on hi havia l'església homònima que, hipotèticament, podria haver deixat de funcionar arran de les incursions esmentades. Encara abans de l'arribada dels predicadors l'any 1223 existeix un tercer document on s'esmenta el Salvador, aquest vegada conservat entre la documentació de l'Antic Arxiu de Santa Anna de Barcelona. Es tracta d'un document de l'any

8. C. BARRAQUER, *Las casas de religiosos en Cataluña durante el primer tercio del siglo XIX*, 1906, 7.

9. F. DIAGO, *Historia de la provincia de Aragon de la orden de predicadores desde su origen y principio hasta el año mil y seyscientos*, Barcelona 1599, 104. Diago afirma que «Diosele nombre de Santa Caterina martyr por la deuocion que a esta Santa tenia San Raymundo».

10. F. CARRERAS CANDI, *Geografia general de Catalunya. La ciutat de Barcelona*, Barcelona 1916, 304.

11. A. DURAN I SANPERE, *Barcelona i la seva història. La formació d'una gran ciutat*, Barcelona 1944, 444.

12. «...In suburbio civitatis Barchinone, iuxta ecclesiam s. Cucuphatis Camini, in loco vocitato Salvatore, habemus scilicet domos destructas atque combustas, casales, parietes, curtes, puteum, ortum, arboribus diversi generis plantatum, cum solis et suprapositis, gutis et stillicidiis, hostiis, liminibus, ianuis, foveis et cloacis, cum suis pertenenciis. Advenerunt nobis predicta omnia largicione defunctorum, sive aliis quibuslibet modis ac vocibus. Terminantur autem predicta omnia: a parte orientis in domibus et orto canonice et Dalmaci Bernardi, a meridie in carrera, ab occiduo in casis et orto Petri Bernardi monatarii, a circio in alodio Perfecti, iudei», (Cartulari de Sant Cugat del Vallès, doc. 833).

1200 on el prior de Santa Eulàlia del Camp dona a Jordà Pellicer una peça de terra, al lloc dit Vinyals,¹³ entre les afrontacions de la qual hi trobem, a ponent, l'alou de Sant Salvador.¹⁴ Tot això ens porta a pensar amb la possibilitat de que aquest primer temple, la capella que reben els dominics en 1223, pugui ser identificat amb el del Salvador o Sant Salvador, del qual tenim coneixement per la documentació escrita però que fins al moment no s'ha pogut localitzar a nivell arqueològic, i que prenguéss l'advocació de Santa Caterina en el moment de l'arribada de l'Orde de Predicadors a la zona, cosa que també permet explicar l'absència a referències a cap temple advocat a Santa Caterina abans de l'arribada dels dominics a Barcelona.

Aquest primer temple és una església de 25 metres de llargada i 11 d'amplada, de nau única, la qual té unes mides interiors de 21 per 8 metres, amb un absis semicircular, lleugerament ultrapassat i molt probablement cobert per una volta de canó atenent la potència de les fonamentacions documentades. Al seu costat nord-occidental, es documenta el que sembla un pòrtic, conservat a nivell de fonaments, com la resta de l'església, tot i que s'ha pogut documentar gairebé tota la seva planta. En el cas del pòrtic, aquest es documentà gràcies a tres bases de fonament que permeteren constatar unes empremtes de planta rectangular que serveixen per plantejar que fos format per pilars rectangulars o bé per columnes sustentades per unes bases rectangulars.

A l'església i al pòrtic, es documentà un sistema de fonamentació d'iguals característiques que permet interpretar que el pòrtic fos edificat contemporàniament a la construcció del temple. Aquest sistema de fonamentació és integrat per dues parts: 1- el fonament fet de morter de calç; i 2- una preparació del terreny, realitzada a l'interior de la trinxera de fonamentació, amb la finalitat d'igualar la consistència del sòl on s'havia de construir. Aquesta preparació del terreny consisteix a realitzar fins a 9 capes de terra piconada formada per bossades de terra, de color marró fosc, d'uns gruixos que acos-

---

13. Segons Philip Banks, la zona que envoltava la ciutat era coneguda amb el nom de Vinyals, i Carreras Candi situa Vinyals en front les muralles de la ciutat damunt les viles noves dels Arcs i del Mercadal C. CARRERAS CANDI, *Geografia general de Catalunya*, 316; Ph. BANKS, «El creixement físic de Barcelona, segles X-XIII», *Barcelona Quaderns d'Història* 8 (2003) 21.

14. «Notum sit cunctis quod ego Petrus, prior Sancte Eulalie de Campo, et conventus eiusdem loci damus tibi Iordano Pellipario et tue proieni ei atque posteritati unam peciam terre al panem et uinum quam habemus largitione fidelium in territorio Barchinone, in loco dicto Uinealibus, super pontem. Que terminatur ab oriente in alodio Raimundi Ferrarii Goz, a meridie in alodio Perete de Arled socrus tue, ab occiduo in alodio Sancti Saluatoris, a circi in alodio Arnalli Umbaldi», Antic Arxiu de Santa Anna de Barcelona (AASAB), doc. 640.

tumen a oscil·lar entre 4 i 7 cm, tot i que també s'ha constatat alguna capa de 12-13 cm de gruix. Aquestes capes es superposen i, entre aquestes, s'hi intercalen unes fines capes de calç. Els fonaments que sostenen el temple, tenen una amplada d'uns dos metres i, al voltant d'un metre i mig de fondària. Dels murs de l'església només se'n conservava, en el moment de dur a terme la intervenció arqueològica, i parcialment, una filada de la zona de l'absis.

L'edificació d'aquesta església s'ha de situar en un context romànic, probablement del segle XI, atenent a criteris estratigràfics i tipològics, així com a la ceràmica recollida en el moment del desmuntatge de l'estructura, on es documentà la presència d'un mànec tubular d'una paella, de coccio reductora, datable en un context cronològic que s'ha de situar entre el segle IX i el XI. Aquest tipus de mànec és un paral·lel del documentat al subsòl del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona, associat a ceràmica espatulada.¹⁵ Aquesta datació del segle XI, coincideix perfectament, tal com hem vist, amb la datació de les referències documentals a l'església de Sant Salvador.

Des del pòrtic s'accedia a un pati, al voltant del qual semblen organitzar-se la resta d'àmbits d'aquest conjunt religiós. Situats al seu costat nord-occidental, hi trobem uns edificis en forma de L, amb una clara disposició de caire claustral. Aquests àmbits en forma de L possiblement siguin les cases que reben, junt amb la «capella», els dominics en establir-se en aquest solar. Aquestes consistirien en tres àmbits, un localitzat al costat nord-oriental del pati, on tenim una sala amb contraforts que podria correspondre al dormitori, i dos al costat nord-occidental del pati, on es documenten dos àmbits més, un d'aquests possiblement amb funció de refector. Els fonaments d'aquests àmbits, tot i ser prou sòlids, no posseeixen ni la mateixa robustesa, ni la mateixa preparació del terreny que els fonaments del temple i del pòrtic, la qual cosa podria fer pensar que són posteriors a l'obra original. Finalment, i també associat en aquest temple, cal assenyalar que es documentà un forn de metalls que degué servir per fer la campana de l'església, tot i que malauradament no es pogué precisar la cronologia amb seguretat.

---

15. J. BELTRÁN DE HEREDIA – E. REVILLA. «La ceràmica grisa amb decoració impresa a Barcelona», *Actes del Congrés internacional Gerbert d'Orlhac* (1999) 478-485.

3.2. *La urbanització medieval*

L'excavació arqueològica va permetre documentar també un seguit d'edificacions (Figura 1.1), al voltant del conjunt conventual, que presenten una orientació diferent de la de les edificacions associades a aquest primer temple acabat de descriure, permetent constatar per primer cop l'alteració de la parcel·lació fundacional de la colònia romana,¹⁶ cosa que evidencia una redefinició de la propietat de la terra. Aquestes edificacions agrupen tot un seguit de dependències de planta rectangular que podrien correspondre a petites propietats de caire domèstic o productiu, alternant-se amb zones no edificades.

Tots els murs d'aquestes edificacions estan construïts amb carreus poc treballats, disposats en filades tendents a la regularitat i, lligats amb morter de color marró poc consistent. La fonamentació està formada per pedres sense treballar i el mateix morter.

Com a elements de datació, a banda de les relacions estratigràfiques, s'han documentat ceràmiques comunes vidriades, sembla que de fàbrica local, on predominen les formes dels poals i dels gibrells, que ens permeten situar-les entre mitjans del segle XII i inicis del segle XIII.

L'aparició d'aquestes edificacions s'ha d'emmarcar en el context de la venda dels grans alous de finals del segle XII i principis del segle XIII,¹⁷ amb l'establiment de tinents per part dels senyors aloers, tinents que havien de construir-hi casa i millorar la terra.

3.3. *El primer convent dominic*

L'arribada dels frares ben segur que comportà que de bon principi es fessin obres en el conjunt inicial, amb la finalitat de donar resposta a les necessitats creixents de la comunitat dominica (Figura 1.2). Les obres comportarien el manteniment de l'església amb el pòrtic però, l'ampliació i les reformes de les dependències al voltant de l'espai claustral, així com noves construccions que amplien notablement l'espai conventual, entre les quals podem destacar la construcció al nord del claustre d'un nou refetor, interpretat així en funció

---

16. La capella encara respectaria les línies marcades en època romana, de fet un aspecte no desenvolupat en aquest article però publicat en diferents treballs esmentats anteriorment, és la clara relació entre la construcció religiosa i la necròpolis tardoantiga documentada al solar.

17. S. P. BENSCH, *Barcelona i els seus dirigents 1096-1291*, Barcelona: Proa 2000.

d'unes petites tàpies esglaonades adossades als murs perimetrals que podrien tenir la funció de bancs, i d'un espai quadrangular de funcionalitat indefinida.

En aquests moments també, són afegits dos espais exteriors porticats, un d'ells, que serveix de pas a les noves edificacions que adquireixen, i l'altre, que tanca el conjunt en el seu costat nord-est. Aquest pòrtic es va tancar amb un mur de tàpia en el moment final d'aquesta fase.

També serà, en aquest moment, quan es basteixin dos edificis localitzats a la zona occidental del solar, de planta rectangular, construïts amb carreuons, un d'aquests amb contraforts interns, i el segon, amb contraforts exteriors, ambdós amb arcs diafragmàtics i possiblement ensostrats amb coberta de fusta. La funcionalitat d'aquests espais és difícil d'establir, tot i que es podria relacionar amb un possible recinte hospitalari, dormitori o d'altres. Els dos edificis segueixen una orientació diferent a la del nucli del convent i s'adapten més aviat a la direccionalitat dels murs del conjunt de cases de caire domèstic, ja esmentades, de la zona septentrional.

La vigència d'aquesta fase tindrà una vida limitada, a partir dels anys 20 del segle XIII, per desaparèixer gradualment a partir de la dècada dels anys 40, moment en què es comença a edificar un gran projecte conventual que amortitzarà aquesta fase a mesura que s'anirà construint el nou convent, projecte edilici que es trobarà condicionat al fet d'haver adquirit no només els diferents alous de la zona, sinó també les tinences i sotstinences. Per a resseguir aquest procés d'adquisició dels terrenys d'aquestes tinences i sotstinences és fonamental la documentació conservada a l'Arxiu Històric de la Província d'Aragó de l'Orde de Predicadors.¹⁸

4. EL PROJECTE ORIGINAL (1243-1275 – PRINCIPIS SEGLE XIV)

Aquesta reforma de les estructures anteriors va suposar un parèntesi molt breu en la vida del convent, encara que alguna d'aquestes primeres construccions, ubicades a la zona més propera a l'hort o occidental, van perviure gairebé fins a la fi de la vida d'aquest.

---

18. Un resum d'aquesta política d'adquisició de terrenys es troba a J. AGUELO – J. HUERTAS – F. PUIG, «Santa Caterina de Barcelona: assaig d'ocupació i evolució», 28-29.

Molt aviat la comunitat va iniciar un gran programa constructiu fruit de les noves necessitats (Figura 1.4) i de l'increment de les deixes i donacions¹⁹ fetes al seu favor, però també molt marcat per unes normatives arquitectòniques molt restrictives en aquest primer moment de l'orde. Una nova església²⁰ marcarà les alineacions de les noves dependències fins a definir un conjunt ordenat de grans dimensions. La convivència de les obres amb la vida del convent comportarà una lògica constructiva que va conservar la capella inicial fins que la nova església tenia prou entitat per ésser utilitzada. Els fonaments de la nova construcció defineixen una capçalera de forma triabsidal, situada a l'est de la capella anterior, amb una nau única amb petits contraforts exteriors, de la qual se'n construeixen els tres primers trams en un primer moment,²¹ per completar-se una vegada és enderrocada la capella. Adossats, es documenten la base d'un gran campanar i una capella amb contraforts exteriors als angles, situada al costat d'epístola.

Quant al sistema de cobriment d'aquesta església s'ha de pensar, pel tipus dels contraforts de la nau, en un sostre d'encavallades de fusta²² sobre arcs diafragmàtics; només la capçalera i la capella adossada tenien uns contraforts que permetrien coberta amb volta de pedra.

De forma més o menys coetània a l'acabament de l'església es construeixen la resta de les dependències conventuals. Un fet molt interessant és el tipus de fonamentació²³ emprada i caracteritzada per la presència de tres parts ben diferenciades, anomenades de forma convencional al discurs com mur de fonament, base de fonament i laminats.

El mur de fonament està format per carreus de mida petita de pedra de marès de Montjuïc, disposats en filades regulars, amb una nucli de maço-

---

19. C. BATLLE, «La caritat i les institucions benèfiques de Barcelona (segle XIII)», *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval* 1980, 117-190. Les dades recollides dins d'aquest article permeten veure com al llarg del segle XIII, es van donar al convent un total de 10.958 sous, en comparació per exemple dels 1.366 sous donats a la Seu de la ciutat.

20. Un fet determinant per la construcció d'aquesta nova església és que a partir de 1240 el clergat secular permet cada vegada menys la predicació dels frares a les seves parròquies i això porta als pares predicadors a necessitar esglésies per la predicació «*ad capiendos homines in praedicationibus suffiens spatium habeat*».

21. Les mides d'aquesta edificació són de 43,50 metres de llargada màxima interior, des de l'absis central, i 14,50 metres d'amplada.

22. Hi ha dues notícies, una de l'any 1262 i l'altra de 1275 on es parla de donacions per a la construcció del «*tecto*» que fa pensar en teulada de fusta i no de creueria (E. ORTOLL «*Algunas consideraciones sobre la Iglesia*, 51)

23. El sistema presenta moltes similituds amb l'utilitzat a la capella romànica però en aquest moment està més desenvolupat.

neria de pedra petita sense treballar i morter de calç de tonalitat ataronjada. La base de fonament està formada per pedra de marès sense treballar de mida mitjana i el mateix morter, realitzat amb la tècnica de l'encofrat perdut. El laminat consisteix en una preparació del terreny realitzada en la mateixa trinxera excavada per la disposició de la banqueta de pedra i morter. Es rebaixa el terreny al voltant d'un metre per sota del necessari per situar la banqueta de pedra i es van disposant capes de la mateixa terra piconada, mesclada amb calç, morter i, de forma residual, es documenta ceràmica. Les capes oscil·len entre els 5 i els 10 cm, i es situen al voltant de les 10 o 15. A vegades, si es localitza un pou o sitja d'èpoques anteriors, es construeixen petits arcs de descarrega com a element estructural.

A redós de l'església es situen la resta dels àmbits que s'enumeraran a continuació. Adossada a la part nord de la capçalera es situa la sagristia de forma quadrangular irregular, d'uns 10 metres de costat. S'adapta a l'absidiola esquerra de la capçalera, adossant-se al contrafort i ocupant fins a la meitat del primer tram de l'església. Només presenta tres costats construïts, essent el quart el tancament de l'església. L'adscripció d'aquest àmbit com a sagristia, es fa en funció de la seva situació respecte a l'església i característiques físiques. D'altra banda, el sistema de cobertes, en funció del tipus de mur i la manca de contraforts o d'altres elements per descarregar la pressió que suposaria la presència d'una volta, s'ha d'identificar amb un sostre amb encavallades i possiblement a quatre aigües. A la part occidental, es situa un àmbit que funciona de distribuïdor i permet l'accés al dormitori, al claustre i on s'ubiquen les escales que conduirien al campanar.

El *dormitori*, orientat SE/NO, defineix una rectangular de 10,50 metres d'amplada i 60 metres de llargada conservada (el final depassa els límits del solar del mercat), limita a l'est amb una habitació de la mateixa llargada amb 5 metres d'amplada. Els murs llargs conserven dotze contraforts que es situen a una distància aproximada d'uns quatre metres, a excepció dels dos trams més propers a l'església que arriben a 4,50 m. La tècnica és molt similar a la del mur corregut, però les pedres que fan de cantonada són més grans. El sistema de cobriment d'aquesta habitació seria, atenent a les restes localitzades i a la poca envergadura dels contraforts mitjançant arcs diafragmàtics i sostre a dues aigües. En funció dels materials recuperats als fonaments i la documentació conservada, poden situar la seva construcció entre la dècada del quaranta i inicis dels seixanta del segle XIII.²⁴

---

24. Aquesta datació ve ratificada pel fet que en 1261, reunits precisament a Barcelona en capítol general, els capitulars assenyalaren dues transgressions de la normativa arquitectònica

El *claustre*²⁵ d'aquest moment no és el que va ser documentat per la planimetria històrica conservada. Les seves mides serien de 29 metres per una mica més de 30 metres, dibuixa una forma gairebé quadrada, incloses les galeries d'uns 3 metres d'amplada i es construeix en un moment en què l'església, la sala capitular i el dormitori ja han estat construïts. Això, en l'àmbit arqueològic, s'observa perfectament en el fet que dels quatre murs de tancament d'aquest àmbit, només cal construir el del costat de ponent, ja que la resta formen part de les construccions esmentades. En el cas dels murs, que devien separar les galeries del pati del claustre, com és de suposar, no devien pujar gaire, sinó que devien ser el suport on es devien recolzar un seguit de columnes amb les seves bases i els seus capitells, com és habitual als claustres del moment. Aquestes, sustentarien unes arcades on es recolzaria el sostre d'aquest claustre, el qual probablement seria de fusta tenint present que no s'ha documentat cap contrafort que pogués sustentar cap mena d'arcada, i encara menys una coberta de creueria.

A la galeria septentrional del claustre, es situava l'accés a la *Sala Capitular*,²⁶ una de les troballes més significatives de l'excavació.²⁷ És una habitació de forma quadrangular de 10 metres de costat que conforma un edifici gairebé exempt, ja que no recolza al dormitori i aquest espai està ocupat per un passadís que permet l'accés a les habitacions més properes a l'hort del con-

---

vigent en el si de l'Orde de Predicadors, una d'aquestes referides al mateix convent on es trobaven reunits, és a dir, el de Santa Caterina. Aquests constataren que els edificis del convent barceloní depassaven notablement l'alçada permesa i decretaren que «*Fratri qui erat prior Barchinonensis quando dormitorium fuit inceptum et fratribus qui hunc temporis erant positi ad dandum consilium circa opera, ex quorum imprudencia seu negligencia seu dissimulacione factum est quod predictum dormitorium altitudinem ab ordine taxatam notabiliter excedit, iniungimus XIII dies in pane et aqua et totidem disciplinas et districte iniungimus quod domus, que sunt adhuc faciende ibidem non fiant alciores quam in constitutionibus est taxatam*» (MOPH III: 111, citat per G. G. MEERSSEMAN, «L'architecture dominicaine au XIIIe siècle. Législation et pratique», 167).

25. Aquest claustre s'ha d'identificar amb aquell que es finançà a partir de la deixa de 1268 que Berenguer de Montcada féu, per a construir-ho, juntament amb el refetor, la infermeria, l'hostatgeria, i la cuina.

26. J. HUERTAS, «La Sala Capitular del convent de Santa Caterina de Barcelona», *XI Congrés d'Història de Barcelona, La ciutat en xarxa*, Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, Institut de Cultura, Ajuntament de Barcelona. 1-3 de desembre de 2009. ajuntament.barcelona.cat/museu-historia/sites/.../files/chb_santa_caterina_sala_capitular.p... [Consulta: 21 de novembre de 2019].

27. *Lumen Domus*, (Biblioteca Universitària de Barcelona), ms. 946, *Lumen Domus. Historia del convento de Santa Catalina desde 1219 a 1803*, 3 vol.; es documenten diferents dades sobre la primera Sala Capitular: «Lo Capítol Vell que era part del [...] del claustre nou i part pati en dicho claustre. Sols la portalada y finestres a la paret dels claustre vell y primer estan alli y senyal daria la clau de volta de nostra senyora de la misericordia, que va al capítol nou».

vent. La seva estructura, amb contraforts a les cantonades estava pensada per treballar amb volta de creueria. Com a model similar, l'exemple més semblant es troba a la Sala Capitular del monestir de les clarisses de Santa Maria de Pedralbes, encara que aquesta és d'unes mides més grans. Fins i tot, es pot saber que el Capítol tenia una porta i sengles finestres a banda i banda de la porta, fet recollit a la planimetria del convent.²⁸ Cronològicament, la sala de Santa Caterina seria més antiga, ja que la seva obra està associada a la deïxa testamentària de Berenguer Gerard datada al 1248. A banda d'aquestes obertures, el fet que l'edifici fos gairebé exempt fa pensar que podria tenir una o dues finestres en les seves parets septentrional o occidental.

No es pot parlar de la primera Sala Capitular sense parlar de la seva destrucció i el perquè no va arribar al moment final del convent. En el decurs dels treballs d'excavació es va documentar que la seva existència va ser curta. Per un error en els càlculs, alguna falla del terreny o per un succés aliè al convent es va esfondrar. Aquest fet, resultava clarament visible en la fonamentació septentrional de la sala, que estava partida per la meitat i vençuda, deixant un espai entre les dues parts, i presentava dues esquerdes a banda i banda del buit. Els desperfectes provocats pel col·lapse de la fonamentació devien ser molt grans, perquè no es va refer la sala. La zona es va sanejar, enretirant la majoria de l'enderroc i posteriorment es va construir en el seu lloc el segon claustre (del que només s'aixequen dues galeries), que aprofità part d'aquest material per preparar les fonamentacions. Pel que fa a la cronologia, l'enfonsament cal situar-lo entre finals del segle xv i inicis del segle xvi,²⁹ segons el material localitzat a l'interior dels nivells del rebliment i l'aniellament posterior previ a la construcció del claustre.

Un fet que ha ajudat a conèixer part dels elements decoratius (Figura 1.5) d'aquest primer Capítol, va ser la utilització de les restes de traceria com a

---

28. Lluís Rigalt Farriols (1837) dibuixa una planta del claustre que presentava una sèrie de fossilitzacions força interessants, on es poden apreciar la presència de dos nínxols a la paret nord, situats simètricament. Aquests nínxols, per la seva situació i distància, podrien ser les finestres tapiades de la sala capitular, amb un espai entre elles que podria correspondre a la porta, fet que permetria apuntar un esquema clàssic de porta central i dues finestres a banda i banda. Plànol recollit a l'article J. BASSEGODA, «El convento de Santa Catalina de Barcelona de la Orden de Predicadores». *De Re Restauratoria*, vol. 1 (1972), que el situa a l'ETSAB (Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona).

29. El *Lumen Domus* recull dues dates significatives, la de la porta del nou Capítol datada al 1575 (F. CAMPRUBÍ, *Lumen Domus. Historia del convento de Santa Catalina desde 1219 a 1803*, Manuscrit de la Biblioteca Universitària de Barcelona (BUB), volum I. fol. 889 i la de construcció del nou claustre, 1582. (ÍDEM, volum I. fol. 94).

material de construcció del claustre més modern.³⁰ Gràcies als materials recuperats s'ha fet una proposta de com podria ser la rosassa o rosasses que donarien llum al Capítol. En funció del nombre de peces recuperades, s'ha proposat un element molt senzill que també es pot veure a la nau de l'església del monestir de Pedralbes.

Als peus de l'església es documenta l'*atri* del convent, de planta quadrangular i d'uns 12,50 metres per uns 9 metres. Pel que fa a la seva funcionalitat, s'ha pogut identificar amb una de les dependències incloses en un plànol antic que representava part de les dependències conventuals, concretament amb el plànol aixecat pel geòmetra Carles Pomareda, l'any 1759,³¹ de bona part de les dependències existents entre l'església i el claustre, d'una banda, i pel carrer del Tragí de Santa Caterina, avui dia conegut simplement com a carrer del Tragí, de l'altra. Més concretament, aquest àmbit ha estat identificat amb l'*Atrium conventus*, el qual té en aquest plànol, a llevant el claustre, a migdia el pòrtic de davant de l'església, a ponent l'*Aromataria antiqua* i el trànsit que porta a l'*Officina pharmaceutica antiqua et nova*, i al costat septentrional un àmbit que, si bé en el plànol no és definit, ha estat identificat com a refetor.

El refetor³² presenta una planta rectangular amb una amplada de 9 metres i una llargada conservada de 12 metres. Aquesta llargada no seria la real ja que depassaria el límit del mercat i podria arribar fins a l'actual carrer Tragí. Els límits llargs són uns murs amb contraforts exteriors de similars característiques que els documentats al dormitori. Aquests contraforts, probablement, serviren per tal de recolzar-hi uns arcs diafragmàtics que serviren per a sustentar una teulada de fusta a doble vessant. Al nord del refetor, es situen tres àmbits que formarien part de les habitacions de servei associades amb la cuina, on s'han documentat diverses canalitzacions. El tancament del conjunt a la zona més propera a l'hort el fan dues edificacions de gran entitat constructiva i que no segueixen l'orientació de la resta del convent, fet que es pot explicar perquè serien les més antigues del conjunt i estaven pensades per funcionar tant amb el conjunt preexistent com amb el nou.

30. És el claustre modern, no la reforma del claustre gòtic.

31. Plànol recollit a l'article J. BASSEGODA, «El convento de Santa Catalina de Barcelona de la Orden de Predicadores», *De Re Restauratoria*, vol. 1 (1972), que el situa a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona.

32. La seva identificació com a refetor es fa en funció de la proximitat dels àmbits amb canalitzacions identificats com a part de zona de servei i cuina. D'altra banda, existeix la notícia de que el refetor és una de les dependències que es van enderrocar en realitzar la prolongació del carrer Freixures.

En aquest moment s'afegeix la considerada *capella de Sant Miquel*,³³ una construcció rectangular adossada pel seu costat curt a la construcció identificada com a *infermeria*. En aquest primer moment, no presenta cap mena de contraforts externs encara que sí un sistema de riostes internes. La seva adscripció funcional està basada en el coneixement històric i en la documentació de tres estructures interpretades com a tombes construïdes, encara que en el moment de la intervenció arqueològica estaven amortitzades d'antic i sense cap presència de restes humanes.

Si aquesta apreciació fos correcta, s'hauria de donar un caràcter sagrat a aquest àmbit, ja que era utilitzat com lloc d'enterrament. Les seves dimensions i característiques fan difícil que es pugui relacionar amb la Capella de les Verges³⁴ i seria més plausible identificar-la amb la capella de Sant Miquel, situada per les dades documentals en els primers moments del convent (anterior al 1265, quan es construeix el seu altar) i associada a la infermeria del conjunt.

5. LA REFORMA DEL PROJECTE (MITJANS XIV-XV – PRINCIPIS XVI)

El gran projecte constructiu original té una durada curta ja que durant la primera meitat del segle XIV s'iniciaran una sèrie de reformes que s'allargaran fins a finals del segle XV-inicis del segle XVI (Figura 1.6). Aquesta fase marca l'adequació de la planta del convent de predicadors de Santa Caterina al model gòtic català per excel·lència: construcció de la capçalera poligonal, capelles entre contraforts i les voltes de creueria. Les reformes començaren a l'església i comportaran que altres espais canviïn i s'adaptin als nous corrents artístics o usos.

D'altra banda, també s'enderroquen alguns àmbits i se'n reformen altres, bàsicament reforçant o construint contraforts, fet que ens podria parlar d'un canvi generalitzat de les cobertes dels edificis. La transcendència d'aquesta reforma en un edifici en funcionament és difícil d'imaginar i, sense cap mena de dubte, va condicionar l'obra d'ampliació. Arqueològicament, constatem com l'obra presenta diferents moments, no oblidem que sempre parlem en l'àmbit de fonamentacions, inicialment es realitza l'ampliació de l'absis i després s'adossen les capelles.

33. Les seves mides són 5,80 m d'amplada per 8,20 m de llargada.

34. La Capella de les Verges, lloc on es va reunir el Consell de la Ciutat entre 1249 i 1359, no va ser identificada en el decurs dels treballs d'excavació arqueològica.

En aquest moment, es construeix una gran capçalera poligonal de vuit trams i vuit contraforts, que es situarà a la zona exterior de la capçalera anterior envoltant-la (Figures 1.7 i 1.8). Les fonamentacions presenten una potència de quatre metres de fondària i estan construïdes per capes, d'uns 60 cm. Es disposa una capa de pedres petites i morter per regularitzar i a sobre, grans pedres de pedra de marès de Montjuïc sense treballar situades verticalment, unides amb morter. Entre capa i capa de grans pedres es regularitza amb reble i morter. Després de la construcció de la capçalera, s'afegeixen les dues línies de capelles a banda i banda, conformant una església amb capelles laterals entre els contraforts. El tancament de l'església a la banda d'Epístola va ser el més senzill ja que no hi havia construccions, a excepció de la capella dels contraforts i algunes tombes exteriors.

Arqueològicament, a nivell de fonaments, es documenten diversos moments de construcció i diferents tipologies de fonaments (encara que només en la forma i no en la concepció), condicionats per la necessitat de reforçar el costat de l'església que no recolzava a sobre d'altres estructures. Bàsicament, l'esquema és molt simple: es construeixen reforços als contraforts existents, es tanca l'espai que delimitaran les futures capelles laterals i es construeixen contraforts exteriors, esquema que es va adaptant a les diferents capelles, que seran igual d'amples que els trams de l'església, al voltant dels cinc metres i assoliran la mateixa profunditat.

L'ampliació del costat d'Evangelí va ser més laboriosa, ja que comportava l'enderroc o readequació de diferents espais i àmbits. La reforma representa l'enderroc de la sagristia original i la reforma total del claustre, ja que l'ampliació de l'església fa que la galeria més propera es desplaci. Això farà que el claustre anterior es redueixi i tendeixi a la forma rectangular, ja que ocuparà el mateix espai anterior.

A grans trets, l'esquema emprat és el mateix de l'altre costat; es construeixen reforços als contraforts existents, es tanca l'espai que delimitaran les futures capelles laterals i es construeixen contraforts exteriors. Però aquest esquema s'adapta a algunes estructures existents. Bàsicament, es reaprofitava el mur que delimitaria la galeria del claustre com a tancament de les capelles.³⁵ Se'l va reforçar amb unes fonamentacions que hi passen per sota, per recalçar-lo. Al mateix temps, fonamentava un contrafort exterior, amb la

---

35. J. AGUELO – J. HUERTAS, «Sobre la firmitas dels edificis medievals. Els sistemes de fonament documentats al convent de Santa Caterina de Barcelona», *Revista catalana d'arqueologia medieval* 3 (2007) 54-61.

qual cosa el resultat que s'aconseguia era un fonament que en planta dibuixa la forma d'una T invertida. Aquests fonaments, es construeixen a imitació dels fonaments de l'absis poligonal. S'hi observen capes de grans pedres sense treballar, disposades verticalment, lligades amb morter que alternen amb capes de regularització, formades per pedres de mida petita i morter. Finalment, pel que fa al claustre, els seus fonaments permeten constatar que aquest no es va fer d'un sol cop, sinó que hi hagueren diferents interrupcions. Es van constatar diferències tècniques en la construcció dels diferents trams, així com diferents potències dels fonaments que no varien la concepció de conjunt. Tècnicament són molt similars als explicats anteriorment, però amb una menor potència.

El final de la reforma del claustre s'ha de situar a començaments del segle XVI, encara que s'introdueix en aquest article perquè forma part del canvi iniciat al segle XIV. L'aspecte final d'aquest claustre serà el que va ser considerat com a l'original del segle XIII durant força temps. Un claustre amb voltes de creueria i dues plantes que no tenia res a veure, més enllà d'ocupar el mateix espai, amb l'original.

De la reforma del segle XIV és també la construcció de l'anomenat claustre forana. Un espai que havia estat donat a l'Orde de Predicadors com a cementiri, des de mitjans del segle XIII, concretament des de 1252, situat davant la façana de l'església. Les evidències, consisteixen amb un seguit d'estructures rectangulars, delimitades per murs de carreus i que han estat interpretades com a vasos sepulcrales. Aquests, es troben agrupats formant unes alineacions, que, sumat a les seves orientacions, ens dibuixen l'espai de dues galeries d'un claustre en forma de lletra L, situades a tocar de la façana i al costat nord d'aquesta. El nivell d'arrasament no ens permet entrar en més detalls, encara que per planimetria antiga sabem que va ser un espai acabat amb arcs que delimitaven l'espai.

Finalment, dins de les reformes que ens parlen segurament d'un canvi de cobriment, es poden situar les realitzades als àmbits identificats com la capella de Sant Miquel i la infermeria, on es reforcen els contraforts amb estructures massisses, disposades a continuació de la cara exterior.

La planta que es dibuixa en aquest moment serà el model gòtic recollit per la historiografia clàssica i que posteriorment es completarà amb les diferents reformes portades a terme en els segles posteriors, bàsicament la construcció de la segona línia de capelles del segle XVII i la produïda per la prolongació del carrer Freixures a començaments del segle XIX, que comportarà la desaparició de les edificacions occidentals del convent.

6. CONSIDERACIONS FINALS

Al llarg de l'article, s'ha descrit l'evolució d'un conjunt des del punt de vista de les seves restes materials, bàsicament fonamentacions, que han permès l'aproximació a un convent que va desaparèixer fa més de 150 anys i del que només se'n conservava el coneixement a través de les fonts escrites i documentals. La seva evolució arquitectònica és lògica i propera a altres exemples coneguts, però aporta tantes respostes com noves preguntes. Les primeres han ajudat a entendre aspectes que resultaven difícils de resoldre amb la documentació conservada i han aportat noves dades sobre els moments anteriors al convent i els seus primers anys. Les preguntes obren nous camins en la implantació i evolució del gòtic al nostre territori que no es poden resoldre amb un únic exemple com és el que ens ocupa, el convent de Santa Caterina, però que és un bon inici com a punt de partida d'aquestes futures interpretacions podent ser l'element de trobada i interrelació entre arqueologia i documentació.